

Пожарицька І.М.
АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК ЧИ ЗВІТ?

УДК 657.6

Анотація. У статті приведені результати дослідження понять «аудиторська думка», «аудиторський висновок», «звіт аудитора» в різних аспектах використання. Сформульовані основні завдання наукового дослідження проблемних аспектів висловлення професійного судження та звіту (думки) аудитора.

Ключові слова: аудиторська думка, аудиторський висновок, аудиторський звіт

Аннотация. В статье приведены результаты исследования понятий «аудиторское мнение», «аудиторский вывод», «отчет аудитора» в разных аспектах использования. Сформулированы основные задания научного исследования проблемных аспектов высказывания профессионального суждения и отчета (мнения) аудитора.

Ключевые слова: аудиторская мысль, аудиторский вывод, аудиторский отчет

Summary. In the articles resulted results of research of concepts «auditor's opinion», «auditor's report» in the different aspects of the use. The basic tasks of scientific research of problem aspects of utterance of professional judgement and report (opinion) of public accountant are formulated.

Keywords: auditor's opinion, auditor's report

Постановка проблеми. Формування понятійно- категоріального апарату є існуючою основою правильних умовиводів. Проте, незважаючи на те, що в аудиті є досить розвинутий Глосарій термінів Міжнародних стандартів аудиту, низка понять залишається невизначеними. Так, співвідношення понять «аудиторська думка», «аудиторський висновок», «аудиторський звіт» неурегульоване законодавчо, тому призводить до неправомірного користування. Стаття директора Національного центру обліку та аудиту Олександра Редька у фаховому журналі «Бухгалтерський облік та аудит» розкривають актуальні проблеми сучасної аудиторської практики та протиріччя переводу стандартів аудиту, зокрема зміну назви «аудиторський висновок» на «аудиторський звіт» [20]. Таким чином, недостатній рівень дослідження методологічних, теоретичних, організаційних і практичних питань формування аудиторської висновку (думки) в Україні обумовили вибір теми статті та свідчать про її актуальність.

Наукове дослідження виконується відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри обліку та аудиту Національної академії природоохоронного та курортного будівництва за темою “ Облік, аналіз та аудит в системі управління підприємницькою діяльністю: методологія та організація” (державний реєстраційний номер 0112U008400). У межах наукової програми автором Пожарицькою І.М. досліджуються концептуальні засади професійного судження та думки аудитора, його теоретико-методологічні та організаційні аспекти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питанням методології та організації аудиторської діяльності присвячені роботи багатьох сучасних вітчизняних вчених, таких як Ф. Бутинець [6], А. Бодюк [4], В. Бондар [5], Н.Дорош [9], О. Петрик [17], Н. Проскуріна [18], О Редько [19], К. Сурніна [22] та ін. Слід зазначити, що, в опублікованих монографіях переважна більшість авторів недостатньо уваги приділяє дослідженню теорії формування аудиторського висновку, а основну увагу зосереджує на висвітленні методології та організації аудиту як взагалі, так і окремих частин процесу аудиторської перевірки. Питання професійного судження та думки аудитора якщо і розглядаються, то досить стисло, що зумовлено недостатністю наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців у сфері аудиту. Публікації, присвячені даній тематиці, або застарілі [10], або недостатні [11], або опубліковані зарубіжними авторами [21].

Метою статті є дослідження понять «аудиторська думка», «аудиторський висновок», «звіт аудитора» в різних аспектах використання.

Виклад основного матеріалу. Згідно ст. 7 Закону України «Про аудиторську діяльність» документом, складеним відповідно до стандартів аудиту, який передбачає надання впевненості користувачам є аудиторський висновок. При цьому слід відзначити, що існують деякі суперечки між обсягом понять «звіт аудитора» та «аудиторський висновок (думка)» у сучасній редакції Міжнародних стандартів аудиту та Закону України «Про аудиторську діяльність».

Проведемо дослідження стосовно аудиторського висновку, думки та звіту у наступних напрямках:

- 1) як співвідношення понять у логіці;
- 2) як результат аудиторської перевірки;
- 3) як джерело інформації;
- 4) як тема викладання в дисципліні «Аудит»;
- 5) як об'єкт наукового дослідження.

Як відомо з курсу логіки, поняття – це форма мислення, яка відображає предмети в їх загальних та істотних ознаках [23, с. 20]. Щоб уникнути розбіжності в тлумаченні значень уживаних слів, кожна наука виробляє свою термінологію.

Згрупуємо визначення термінів та проаналізуємо дефініції таких понять, як «аудиторський висновок», «аудиторська думка», «аудиторський звіт» (табл. 1).

Таблиця 1. Визначення термінів у довідкових джерелах

Джерело	Визначення терміну		
	Аудиторський висновок (вывод)	Аудиторський звіт (отчет)	Аудиторська думка (мнение)
Аудиторський словарь/ под ред. В.Я. Соколова [2]	Документ, содержащий выраженное в установленной форме мнение аудитора о достоверности финансовой отчетности (с.41)	1. Совокупность материалов, направляемых аудитором клиенту по окончании исполнения договора оказания аудиторских услуг. 2. Аналитическая часть аудиторского заключения (с.108)	1. Оценка аудитором соответствия финансовой отчетности компании.. 2. Основной параграф заключения аудитора, выражающий в установленной форме вывод аудитора (с.80)
Бухгалтерський словник / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинець [7]	Офіційний документ, засвідчений підписом та печаткою... за результатами проведеного аудиту (с.16)	-	-
Малый бухгалтерский словарь / под ред. А.Н. Азрилиян [12]	Документ, составляемый аудитором по результатам аудита; представляет мнение аудитора о достоверности отчетности (с.241)	Официальный отчет аудиторов по результатам аудиторской проверки (с.538)	1. Суждение, выражающее личную оценку 2. Заключение, представленное в отчете аудитора... (с.423)
Словник бухгалтера та аудитора [16]	Документ, що складений відповідно до стандартів аудиту та передбачає надання впевненості користувачам...(с.20)	Письмовий документ, у якому керівник аудиторської групи повідомляє про обсяги та результати виконаного аудиту ефективності (с.20)	-

Проведений аналіз дефініцій свідчить про єдність думки авторів довідкових джерел щодо аудиторського висновку як документу, складеного за результатом аудиторської перевірки (табл. 2).

Таблиця 2. Аналіз дефініцій «аудиторський висновок», «аудиторська думка», «аудиторський звіт»

№	Критерії групування	Джерело			
		Соколов В.Я. [2]	Бутинець Ф.Ф. [7]	Азрилиян А.Н. [12]	Пантелеев В. [16]
1	Документ	+	+	+	+
2	Письмовий документ	-	-	-	+
2	Сукупність матеріалів	+	-	-	-
3	Офіційний звіт	-	-	+	-
4	Параграф висновку	+	-	-	-
5	Висновок, представлений у звіті	-	-	+	-

Аудиторський звіт визначається, на нашу думку, найбільш правильно у словнику В.Я. Соколова, як сукупність матеріалів. Визначення як письмового документу за результатом аудиту ефективності у В. Пантелеева, є підсумковим документом державного аудиту.

Поняття аудиторської думки в словниках українських авторів відсутнє. Російські автори трактують дане поняття як параграф висновку аудитора.

Таким чином, на нашу думку, поняття «аудиторський висновок», «аудиторська думка», «аудиторський звіт» мають відношення підпорядкування, де зміст одного поняття складає частину іншого, а обсяг одного із понять входить до складу іншого поняття як частина його обсягу. Так, найбільш широким (підпорядковуючим) поняттям є «аудиторський звіт», до якого входить поняття «аудиторський висновок». А «аудиторська думка» є підпорядкованим поняттям як частина (останній абзац) аудиторського висновку (звіту) (рис. 1).

Рис. 1. Наочне подання відношення підпорядкування понять аудиту з позицій логіки

За правилами логіки, все те, що властиве підпорядковуючому поняттю, властиве і підпорядкованому, однак не все, що властиве підпорядкованому поняттю, може бути властиве для підпорядковуючого поняття.

Проаналізуємо історичні зміни в редакціях стандартів, присвячених аудиторському висновку (звіту) (табл. 3).

Назви розділів стандартів (нормативів) аудиту різних років видання, присвячених підсумковому документу аудитора, мають відміни. Однак, це, на наш погляд, зв'язано з особливостями перекладу з англійської мови (у 2003 році – «аудиторські думки», в останні роки – «аудиторські висновки»). Проте, принципове значення має назва МСА 700. Саме він показує, як змінюється з роками політика Міжнародної Федерації бухгалтерів щодо аудиторського висновку та звіту.

Так, в новій редакції МСА 2010 року чітко вказані цілі аудитора: а) сформулювати думку про фінансові звіти виходячи з оцінки висновків на основі отриманих аудиторських доказів; б) чітко висловити таку думку в письмовому звіті, який також описує підставу для висловлення такої думки [14, с. 685].

Таблиця 3. Генезис аудиторського висновку, думки, звіту в стандартах аудиту

Елементи	Національні нормативи аудиту (затв. ріш АПУ № 73 від 18.12. 1998) [15]	Міжнародні стандарти аудиту та положення з міжнародної практики аудиту (видання 2003 р) [1]	Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики (видання 2007 р) [13]	Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (видання 2010 р) [14]
Назва розділу	ННА 26-27 Аудиторські висновки та звіти	700-799 Аудиторські думки та звітність	700-799 Аудиторські висновки та звітність	700-799 Аудиторські висновки та звітність
Назва та номер стандарту	ННА 26 Аудиторський висновок	700А Аудиторський висновок про фінансову звітність	700 Висновок незалежного аудитора щодо повного пакету фінансових звітів загального призначення 701 Модифікація висновку незалежного аудитора	МСА 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності» МСА 705 «Модифікація думки у звіті незалежного аудитора»
Назва документу	Аудиторський висновок	Аудиторський висновок	Висновок незалежного аудитора	Звіт незалежного аудитора
Типи аудиторської думки	Висновок може бути позитивним, умовно-позитивним, негативним, відмова від надання висновку	Безумовно-позитивна думка; модифіковані висновки (умовно-позитивна думка, відмова від висловлення думки, негативна думка)	Безумовно-позитивний висновок; модифіковані висновки (умовно-позитивна думка, відмова від висловлення думки, негативна думка)	Немодифікована думка, модифіковані думки (умовно-позитивна думка, негативна думка, відмова від висловлення думки)

В англійській мові слова «висновок аудитора» та «думка аудитора» перекладаються одним виразом «audit opinion» [11, с. 21, 22]. Тому, тепер ясна позиція Міжнародної федерації бухгалтерів та Аудиторської палати України, чому «висновок (opinion) незалежного аудитора» був змінений на «звіт (report) незалежного аудитора». Щоб однозначно інтерпретувати підсумковий документ за результатами аудиторської перевірки, в тому числі іноземних інвесторів (акціонерів).

Таким чином, з точки зору практичної діяльності аудиторський висновок тепер трактується як аудиторський звіт, в якому висловлюється думка аудитора.

Як джерело інформації для користувачів аудиторська думка та звіт мають різне навантаження (табл. 4). Так, для зовнішніх користувачів фінансової звітності аудиторський звіт з немодифікованою думкою є неінформативним, тобто практично однаковий для всіх підприємств. А звіти з модифікованою думкою мають два види ризику для користувачів:

1) ризик помилкової думки аудитора зважаючи на помилкове професійне судження щодо вибору аудиторських процедур отримання аудиторських доказів;

2) ризик відсутності необхідної для користувача інформації та втрати власних інтересів в аудиторському звіті.

Таблиця 4. Аудиторський звіт та думка аудитора як джерело інформації

Джерело	Зміст інформації	Межі інформації	Користь для користувачів
Думка аудитора	Інформація про достовірність у суттєвих аспектах та відповідність фінансової звітності	Вузькі (обмежені стандартизованими фразами)	Чітке висловлення висновку аудитора щодо результатів перевірки звітності
Аудиторський звіт	Інформація про аудиторське завдання, період аудиту, склад фінансової звітності, межі відповідальності, концептуальну основу перевірки, думку аудитора та інше	Обмежені стандартами аудиту та поширюються пояснювальним параграфом	Сприяє розумінню суті аудиторської діяльності і підсумків перевірки фінансової звітності; надає впевненість щодо стабільності діяльності підприємства

Ризик першого роду зв'язано безпосередньо з процесом формування думки аудитора, ризик другого роду – з технікою представлення думки у звіті. Але безумовно, що аудиторська думка має меншу інформативність ніж аудиторський звіт, який може поширювати стандарту форму пояснювальним параграфом з корисними для користувача даними.

Для аудитора-практика назва підсумкового документу (висновок чи звіт) не має принципового значення, так як суть документу не змінилася. Але для викладачів аудиту у вищих навчальних закладах ці зміни вносять абияку плутанину.

Так, методика викладання дисципліни «Аудит» в Україні має історичні традиції. Ще у першому посібнику з аудиту під редакцією А. Кузьминського було зазначено, що аудиторський звіт більш ширший за змістом та призначенням документ. Тільки аудиторський висновок розраховано на широке коло користувачів та має короткий характер [3, с. 108]. З розумінням цих понять виросло не одне покоління, тому треба обережно відноситися до копіювання іноземних термінів при викладанні аудиту у вузах.

Згідно освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів з напрямку «Облік та аудит» з нормативної дисципліни «Аудит» передбачена тема «Аудиторський висновок та інші підсумкові документи». Стандартний план лекції з цієї теми включає такі питання: структура аудиторського висновку та загальні вимоги до нього; види аудиторських висновків; порядок складання та подання аудиторських висновків; інші підсумкові документи аудитора.

Проблемним є питання не просто зміни в тексті лекцій терміна «аудиторський висновок» на «звіт» та «думка». Повністю вилучити слово «висновок» не важко, труднощі з'являються при узгодженні нової термінології з іншими нормативними актами та стабільністю стандартів. Не всі викладачі (студенти тощо) мають доступ до Міжнародних стандартів аудиту останньої редакції, тому викладання завжди буде відставати від діючої практики (особливо при постійній зміні стандартів).

Таким чином, на наш погляд, треба залишити у викладанні термін «аудиторський висновок», а не «звіт», бо невідомо яка редакція стандартів аудиту буде наступною. А викладання припускає надання фундаментальних знань, можливо без достатньої деталізації сьогоденних нюансів практичної діяльності.

Як об'єкт наукового дослідження аудиторський висновок (думка) та звіт мають актуальність та невирішені питання. Деякі з них можна перелічити зараз:

- уточнення вимог до формулювання думки аудитора;
- визначення алгоритму висловлення аудиторських думок;
- вдосконалення структури аудиторського звіту в умовах використання ПЕОМ та інші.

Даний перелік наукових проблем можна розширити за рахунок дослідження професійного судження аудитора та його компетенцій.

Висновки. Дослідження стосовно аудиторського висновку, думки та звіту у різних напрямках використання дозволили зробити наступні висновки:

1. В категоріях логіки поняття «аудиторський висновок», «аудиторська думка», «аудиторський звіт» мають відношення підпорядкування.
2. З точки зору практичної діяльності аудиторський висновок тепер трактується як аудиторський звіт, в якому висловлюється думка аудитора.
3. Аудиторська думка має меншу інформативність для користувачів ніж аудиторський звіт.
4. При викладанні дисципліни «Аудит» треба залишити термін «аудиторський висновок».
5. Невирішені наукові питання щодо професійного судження та думки аудитора дають можливість досліджувати теоретичні основи аудиту.

Поставлені проблеми підлягають подальшому дослідженню та прилюдному обговоренню у професійній спільноті.

Джерела та література:

1. 2001 МФБ. Стандарти аудиту та етики. – К. : ТОВ «Парітет-інформ», 2003. – 712 с.
2. Аудиторский словарь / С. М. Бычкова, М. В. Райхман, В. Я. Соколов и др. / В. Я. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 192 с.
3. Аудит [практическое пособие] / А. Кузьминский, Н. Кужельный, Е.Петрик, В. Савченко и др. : Под ред. А. Кузьминского. – К. : «Учетинформ», 1996. – 283 с.
4. Бодюк А. В. Методологічні й нормативно-правові аспекти аудиту підприємницької діяльності [монографія] / Бодюк А.В. – К. : Кондор, 2005. – 356 с.
5. Бондар В. П. Концепція розвитку аудиту в Україні: теорія, методологія, організація [монографія] / В. П. Бондар. – Житомир : ЖДТУ, 2008 – 456 с.
6. Бутинець Ф. Ф. Аудит: сучасні тенденції розвитку в Україні та світі [монографія] / Н. М. Малюга, Н. І. Петренко та ін. – Житомир : ЖДТУ, 2004. – 564 с.
7. Бухгалтерський словник / За ред. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП «Рута», 2001. – 224 с.
8. Галько О. М. Проблема вибору: аудиторський висновок чи звіт незалежного аудитора / О. М. Галько, С. М. Кафка. // Майбутнє – аудит. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кривий Ріг, 21 грудня 2012 р) : тези доповідей / редкол. М. Л. Крапивко, В.Я. Нусінов. – Кривий Ріг: ВЦ ДВНЗ «КНУ», 2012. – С. 224 – 226.
9. Дорош Н. І. Аудит : методологія і організація [монографія] / Дорош Н. І. – К. :Знання, КОО, 2001. – 402 с.
10. Зубик С. Виды аудиторских заключений и особенности их составления / О. Серета, О. Колотило // Бухгалтерский учет и аудит. – №1. – 1998. – С. 35– 40.
11. Канікевич О. Д. Англо-російсько-український термінологічний словник з бухгалтерського обліку та аудиту / О. Д. Канікевич / наук. ред. С. Ф. Голов. – К. : Лібра, 2003. – 256 с.
12. Малый бухгалтерский словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2001. – 1088 с.

13. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики : Видання 2007 року. – К. : ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. – 1172 с.
14. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг : видання 2010 року, частина 1 / наук. ред. Г.В. Харламова – 2010. – 842 с.
15. Національні нормативи аудиту. Кодекс професійної етики аудиторів України. – К. : Вид-во «Основа», 1999. – 274 с.
16. Пантелеев В. Словник бухгалтера та аудитора / В. Пантелеев, О. Сніжко./ ред. Я. Кавторєва. – Х. : Фактор, 2009. – 352 с.
17. Петрик О. А. Аудит: методологія і організація [монографія] / Петрик О.А. – К. : КНЕУ, 2003. – 260 с.
18. Проскуріна Н. М. Процедурне забезпечення аудиту. Теорія та практика [монографія] / Н. М. Проскуріна. – К. : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2011. – 739 с.
19. Редько О. Ю. Аудит в Україні. Морфологія: [монографія] / О.Ю. Редько. – К. : ДП Інформ-аналіт. агентство, 2008. – 493 с.
20. Редько А. МСА в вопросах без ответов, или трудности перевода / А. Редько // Бухгалтерский учет и аудит. – 2012. – № 12. – С. 44 – 49.
21. Суконников В. В. Аудиторское мнение и аудиторское заключение: объекты регулирования и информационные источники / В. В. Суконников // Аудит и финансовый анализ. – 2010. – № 6. – С. 1– 7.
22. Сурніна К. С. Аналітичні процедури в аудиті: методологія і практика [монографія] / К. С. Сурніна. – Сімферополь : ДІАЙП, 2011. – 392 с.
23. Тофтул М. Г. Логіка / М. Г. Тофтул. – К. : Видавничий центр «Академія», 1999. – 336 с.

Рогатенюк Э.В.

УДК:658.15

МОРФОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ»

Аннотация. В статье проанализированы подходы к трактовке сущности понятия финансовая безопасность предприятия; выявлены аспекты, формы проявления и признаки финансовой безопасности предприятия.

Ключевые слова: безопасность, экономическая безопасность, финансовая безопасность, финансовая безопасность предприятия.

Анотация. У статті проаналізовано підходи до трактування сутності поняття фінансова безпека підприємства; виявлено аспекти, форми прояву та ознаки фінансової безпеки підприємства.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, фінансова безпека, фінансова безпека підприємства.

Summary. In the article, going is analyses near interpretation of essence of concept financial safety of enterprise; aspects, forms of display and signs of financial safety of enterprise, are exposed.

Keywords: safety, economic security, financial safety, financial safety of enterprise.

Постановка проблемы. В условиях рыночной экономики современного уровня развития финансовая деятельность предприятий сопряжена с многочисленными рисками, генерируемыми изменчивостью экономической ситуации в стране и конъюнктуры финансового рынка, расширением сферы финансовых отношений, появлением новых для отечественной практики хозяйствования финансовых технологий, инструментов и рядом других факторов. Минимизация финансовых рисков обуславливает необходимость разработки модели управления финансовой безопасностью в условиях стабильного и нестабильного функционирования предприятия, что в свою очередь предполагает рассмотрение содержания таких понятий как «безопасность», «национальная безопасность», «экономическая безопасность», «финансовая безопасность» и выявление взаимосвязи между ними.

Анализ последних публикаций и выделение нерешенных ранее частей общей проблемы. В настоящее время безопасность является предметом исследования экономических, социальных, естественных, технических, медицинских и общественных наук. В словаре С.И. Ожегова термин «безопасность» трактуется как состояние, при котором опасность не угрожает, существует защита от опасности [7, с. 38], а термин «угроза» – как возможная опасность [7, с. 813]. То есть, безопасность – это определенное состояние, характеризующее отсутствием угроз.

По мнению авторов коллективной монографии [11, с. 11], условно можно выделить два типа безопасности: 1) гипотетическое отсутствие опасности, то есть наличие даже самой возможности любых потрясений, катаклизмов, угроз для отдельного человека, социума или государства в целом; 2) реальную защищенность от опасности, способность надежно противостоять ей в случае возникновения. В данном исследовании речь идет о безопасности как результате сознательной деятельности определенных субъектов, направленной на своевременное диагностирование состояния возможной (потенциальной) опасности и разработку комплекса мероприятий, не позволяющих ей развиваться до уровня реальной угрозы.

Потребность в безопасности имманентно присуща любой системе, в том числе и социально-экономической (далее СЭС). Предприятие как локальная СЭС является одновременно системой более высокого уровня по отношению к индивидуальной СЭС (семье) и структурообразующим элементом таких СЭС как региональная, национальная, международная и глобальная. Процессы, происходящие в комплексе СЭС, имеют